

Hanna Shurmińska. Józef Dunin Borkowski and his «Slavonic Songs» Through a Prism of Hellenistic-Slavonic Problems. The article deals with Slavophile tendencies of development of Polish poetry of XIX century on an example of «Slavonic songs» J. Dunin Borkowski. The writer belonged to the literary romantic group «Ziewonia», programmatic principles of that became Z. D. Chodakowski and K. Brodziński. They demonstrated unity of literature with Slavonic folklore and traditions. Brodziński declared neohellenism at the same time fitting in this paradigm the culture of Slavs as to integrity. Especially distinctly Hellenistic-Slavic reasons are presented in «Slavonic songs» J. Dunin Borkowski. They determine the cultural code of the Slavonic association of XIX century influenced on development of world view conceptions, poetry and artistic art. Going out the well-proven thesis about absence of direct relationship between Greeks and Slavs, the poet searched other alternative way of origin of mental or cultural dependence between these national prototypes. Primary cause of these connections the poet saw in propensity to music and melodiousness of language that arose out closeness with nature and against the violence. Dunin Borkowski entered the world of the «Slavonic songs» and identified them with the Hellenistic singing. However the cast aside a thesis about meekness of the Slavonic culture and proved that due to the courage of Slavs they succeeded to survive in historical cataclysms. Having regard to civilization experience feudal lords, come to the conclusion that the conception of close Hellenistic-Slavic connections declared in works of Dunin Borkowski doesn't have under itself objective subsoil but arises exceptionally out of Slavophilism of poet admirations.

Key words: neohellenism, Slavophile reasons, literary group «Ziewonia», Hellenistic-Slavonic problems, folklore.

Шурмінська Ганна Юріївна – аспірантка кафедри полоністики Київського національного університету імені Тараса Шевченка; aniaszurminska@gmail.com

УДК 821.162.1'06-1/9.09Равіта-Гавронський

Яніна Яковенко

Дуалізм наукового та художнього мислення Францішека Равіти-Гавронського

У статті проаналізовано дуалістичний характер наукового та художнього мислення творчості польського історика, письменника та публіциста доби позитивізму Францішека Равіти-Гавронського. Досліджено дуалізм у творах XIX ст. та суперечливість у поглядах автора. Систематизовано основні

визначення художнього та наукового мислення, міфу та прози XIX століття у творчості польських позитивістів.

Ключові слова: художнє та наукове мислення, міф та міфологія, позитивізм, дуалізм, Францішек Равіта-Гавронський.

У творчості Францішка Равіти-Гавронського наявний дуалістичний характер. Його художні твори подекуди важко відрізнити від наукових робіт. Міфічність та історизм були тими елементами, якими автор послуговувався при написанні своїх романів. Доба позитивізму – XIX ст., нелегка політична ситуація, яка панувала в Польському Королівстві, – все це спричинило інтерес до аналізу наукового та художнього мислення письменника, який протягом життя сам не міг визначитись, до котрої зі сторін перейти. У свої історичні твори подекуди вносив елемент міфічності, який повністю затьмарював правдиві історичні події, або ж, навпаки, історизм романів виходив за рамки літератури. Тому варто прослідкувати й з'ясувати, до якого кола – наукового чи літературного – належав Францішек Равіта-Гавронський.

Наразі не існує цілісного дослідження творчості цього польського письменника XIX століття. В Україні були проведені поодинокі дослідження, які спиралися на матеріали польських істориків та літературознавців, зокрема Євгеніуша Коко, Яна Паруха та Олени Шельонжик-Коменди. Творчість Францішка Равіти-Гавронського цікавила дослідників із точки зору історичного минулого України та Польщі, теми козацтва та гайдамаччини, а також як знавця історії України-Русі у Київських літописах.

Основною метою цього дослідження є загальний аналіз творчості Францішка Равіти-Гавронського, спроба простежити та визначити характер його мислення у творах періоду доби позитивізму. Завдання, яке виникає з мети, – це систематизація поглядів та виокремлення елементів художнього й наукового мислення у доробку письменника.

У польській літературознавчій науці не існує визначення «художнє мислення». Його швидше розуміють на інтуїтивному рівні та використовують поза нормами літературознавства. Аналітична філософія стверджує, що доступ до мислення відбувається виключно через аналіз мови. *«Wydaję się, że to miał na myśli Albert Einstein mówiąc, że w myśleniu naukowym wyobrażenia naukowe lub słowa wewnętrzne nie mogą pojawić się w pełni świadomie, gdyż stan ten jest*

tylko idealizacją, a nigdy nie istnieje realnie» [2, с. 283]¹. Подібні процеси відбуваються у художньому мисленні. Перший прояв інтуїції, який відтворюється в голові письменника, говорить, що це не «нормальне мислення», що йому далеко до логічності, що воно ірраціональне, інтуїтивне. Особливо помітно це у світі художнього творення, оскільки воно повністю відрізняється від реального світу, а більше нагадує міф, фантастичну чи міфологічну оповідь. Міф – це власне оповідь, яка за допомогою символів та алегорій розповідала про походження світу, людей та богів. Кожна епоха по своєму відбирала міфи й аналізувала їхні символи, беручи з них лише те, чого потребувала. Міфологія спричинилася до виникнення художньо-естетичної свідомості. Вона була основою розвитку мистецтва всіх народів світу, була її підґрунтям. При цьому може здатися, що феномен міфічності й художній феномен – це похідні тієї самої функції творення, що художньо створений світ – це живий міф. *«Myślenie artystyczne to nowy fenomen integralnie powiązany z myśleniem pojęciowym, z etapem przejścia człowieka z cywilizacji mitu do cywilizacji opartej na rozumie, racjonalności, logiczności»* [10, с. 182]².

Художнє мислення має предметно-суб'єктний характер, подібний до міфічної свідомості. *«Mit bardziej związany jest z ontogenezą człowieka – jest jakby sensotwórczą esencją człowieka, czymś na czym buduje się konstrukcja jego indywidualnej umysłowości. Mit jest jej genetycznym fundamentem, a jeszcze szczegółowiej można powiedzieć, że jest bazą umysłowości, która organizuje, integruje oraz pozwala umysłowości ludzkiej być spójną całością»* [10, с. 185]³.

Натомість наукове мислення, згідно з думкою Вінценти Квятковського, характеризується 4-ма основними рисами:

¹ «Здається, це мав на увазі Альберт Ейнштейн, коли говорив, що в науковому мисленні – наукові уявлення та внутрішні слова не можуть з'явитись цілком свідомо, оскільки стан цей є лише ідеалізацією, проте ніколи не існує реально».

² «Художнє мислення – це новий феномен, який інтегрально пов'язаний з концептуальним мисленням, з етапом переходу людини від цивілізації міфу до цивілізації заснованої на розумі, раціональності, логічності».

³ «Міф, більшою мірою, пов'язаний з онтогенезом людини, є своєрідною смисловою сутністю людини, чимось, на чому будується конструкція його індивідуальної свідомості. Міф є її генетичним фундаментом, говорячи більш конкретно, є основою мислення, яка організовує, інтегрує й дозволяє людській свідомості бути цілісністю».

об'єктивність, оригінальність, достовірність та багатосторонність. *Наукове мислення*, яке служить лише і виключно для пізнання правди відносно дійсності, не може бути інше, аніж об'єктивне. Тобто, наукове мислення цілком позбавлене особистої думки щодо оцінюваного предмету; *наукове мислення*, за своєю природою, служить реальності, є зняряддям її критичного пізнання. «*Źródłowość myślenia naukowego polega na wyłączeniu jakiegokolwiek pośrednictwa obcej myśli jako osłony subiektywnej między badaczem a rzeczywistością badaną stanowiącą przedmiot materialny jego badań*» [7, с. 15]¹. Цей аналіз полягає у проведенні текстуальної літературної та історичної критики, необхідної для доведення їхньої автентичності та правдоподібності. Критичний аналіз джерел призводить до його інтерпретації, тобто до розуміння його історичного змісту, який вклав автор; *наукове мислення* опановує матеріал не в асоціативний спосіб, а логічно. Наукова тема повинна представляти певну реальну проблему, а не фікційну: «*...niech więc każdy przyszły twórca naukowy uczy się swe myśli wyrażać w słowach, niech dba o swój język i stara się pisać nie tylko prosto i jasno, z nieubłaganą ścisłością logiczną, ale zajmującą i pięknie. Tylko piękne dzieła przetwarzają wieki, wpływ swój wywierając na coraz dalsze pokolenia*» [7, с. 28]².

Про письменників доби позитивізму та романтизму, у свідомості яких існувало протиріччя художнього та наукового мислення, слушно написала Марія Брацка: «*Міф у творчості польських помежівних романтиків необхідно інтерпретувати, з одного боку, як глибинну структуру тексту, що репрезентує екзистенційну модель світу, а з іншого – як спробу створити бажану, відмінну від реальності картину світу, у якій прописані бажані цінності*» [1, с. 240]. На її думку, міфи виконують утилітарні функції – надають сенс оточенню, встановлюють у природі й суспільстві порядок і гармонійне співвідношення. Інтегральною частиною програми романтизму в усіх слов'янських літературах була слов'янська ідея. Усі шукали ідеалу

¹ «Оригінальність наукового мислення полягає у виключенні будь-якого посередництва чужої думки як суб'єктивного шиту між науковцем та досліджуваною реальністю, що становить матеріальний предмет його дослідження».

² «...отже, нехай кожен майбутній науковець вчиться виражати свої думки у словах, нехай турбується про свою мову і старається писати не лише прямо і зрозуміло, з невблаганною логічною ретельністю, але цікаво і гарно. Лише гарні твори змінюють століття, впливаючи щоразу більше на майбутні покоління».

вольності в слов'янському міфі. У таких прагненнях авториромантики часом втрачали міру, і певні місця у їхніх творах зростали до ролі міфу через нагромадження навколо них міфічних значень, якщо вони використовувалися літературою. Міф як засіб передачі виявленої правди має універсальний характер і виконує функцію зразка мислення, який дозволяє пізнавати дійсність. Позитивісти не захоплювалися міфом, а відкидали його. Література користується ним лише з метою інкрустації або використовує його як паралель.

Програмні засади позитивізму в Польщі безпосередньо були пов'язані з відображенням причин поразки Січневого повстання (1863–1864 рр.), а також зі спробами окреслення перспектив національного побуту після поразки. Це призвело до звернення до Ягеллонського міфу. Равіта-Гавронський, як і сотні інших ентузіастів після конспіраційного досвіду, а також участі в повстанні, часто замислювався над сенсом збройних дій. Ставилися питання про шанс успіху, про майбутнє національно-визвольного руху. Сам факт січневої поразки й репресій царського уряду щодо учасників, переконували, що збройна боротьба не змінить на краще польську ситуацію після поділів 1772, 1793 та 1795 років. Це спустошує країну, ламає економіку. Поразка Січневого повстання була поразкою не лише політичної боротьби польського народу за визволення з-під московського ярма. Вона стала поразкою ідеалів, якими керувалася польська романтична література. З огляду на тогочасні події, об'єктом зображення в літературі позитивізму ставала проста людина. Письменники робили акцент на різні прошарки населення, велику увагу приділяли шанобливому ставленню до національно-визвольної боротьби та подальшого її зображення в літературі. Вони намагалися відмовитись від пафосу та надавали перевагу більш заземленій літературі на тему повсякденного життя. У кінці шістдесятих років ХІХ ст. відбулося формування програми польських позитивістів, яка щоразу набирала все більшої популярності та спиралася на 4 головні ідеї – «органічна праця», «праця біля основ», асиміляція євреїв та інших національних меншин, емансипація жінок. Такі погляди набували щоразу більше прихильників на польських землях. На початку 1880-х років, а саме на початку своєї літературної діяльності Равіті-Гавронському були близькі ідеї варшавського позитивізму попередньої епохи, вплинули на нього також народницькі тенденції, які поширювалися серед «кресової»

інтелігенції. Твори першого десятиліття його творчості були відбитком тих поглядів, які були присутні в тогочасній публіцистиці. Від половини 1884 до кінця 1886 р. були надруковані перші історичні повісті Равіти: «На кресах» («*Na kresach*»), «Пан гетьман Мазепа» («*Pan hetman Mazepa*»), «Золотобородий Емір» («*Złotobrody Emir*»), а також на сучасну йому тематику «Шукачі щастя» («*Poszukiwacze szczęścia*») та ін. У творі «На Красному Дворі» («*Na Krasnym Dworze*»), який був надрукований у 1889 р., автор із симпатією показав Болеслава Сміливого, про якого говорив як про захисника народу від тиску можновладців. Проте у творах на сучасну йому тематику він обмежив позитивну програму до гасла «органічної праці» і «праці біля основ». Герой роману «Дві дороги» («*Dwie drogi*»), освічений син українського селянина Павло Бульба є речником національної єдності, яку, на його думку, можна досягти «*tylko na wspólnym gruncie prawdziwie ludzkiej oświaty*» [3, с.106]¹.

На відміну від романтиків, позитивісти відкидали боротьбу із загарбниками революційним шляхом як неефективну і таку, що приносить більше шкоди, ніж користі. Свої цілі вони хотіли реалізувати в рамках панівного права. Коли 1871 р. Александр Свентоховський на сторінках «*Przeglądu Tygodniowego*» опублікував статтю «Ми і Ви» [11], у якій виклав програму польського позитивізму, це привело до суперечки між прихильниками нових течій – «Молодими» – та консерваторами, які підтримували ідеї романтизму, – «Старими». Консерватори звинувачували позитивістів у відсутності патріотизму й ослабленні національного духу через відмову від збройної боротьби. «Молоді», зокрема, вважали, що повстання у тих умовах не мало шансів на успіх і що спочатку варто зміцнити суспільство завдяки підвищенню рівня життя. У творі «Дві дороги» головний герой говорить: «*...sił moralnych i intelektualnych społeczeństwa nie zdobywa się rzekomym bohaterstwem, ale powolną pracą*» [3, с. 110]².

Такою «повільною працею», згідно з думкою Гавронського, мало би бути заплановане на 1884 р. в Києві, а згодом заборонене через цензуру видання журналу, який би зосереджував та повертав до

¹ «лише на спільному ґрунті справжньої освіти для людей»

² «...моральні та інтелектуальні сили суспільства не можна здобути уявним героїзмом, а лише повільною працею».

життя польські літературні сили на кресах та розвивав польську культуру, а також покращував стан Речі Посполитої загалом. На думку Равіти-Гавронського, єдиним методом боротьби з загарбниками було зміцнення економіки і всіх суспільних прошарків. Практичний підхід до таких справ породив би законність. Він полягав у визнанні загарбницької влади й підпорядковуванню їй, аби забезпечити економічний розвиток. Равіта пропонував ввести поняття індустріалізації та урбанізації як аспектів цивілізаційного поступу суспільства, а не держави, під керівництвом та опікою так званого «середнього міщанства», тобто найменш залежного від влади класу. Національні інтереси відклалися на невизначений час, тим часом ідеологи польського позитивізму шукали підтримку в «продуктивній праці» кожної суспільної одиниці задля добра цілого польського суспільства. У романі «З дому неволі» («Z domu niewoli») Гавронський так характеризував цей напрям: «*Ażeby naród mógł rozwijać się, kształtować, pracować, postępować na drodze cywilizacyjnej, potrzebuje spokoju... Spokój może dać tylko zgoda z Rosją. To był ostateczny wniosek „Naszej przyszłości” (czasopismo)*» [4, с. 135]¹.

Ідею польсько-руської солідарності, яка б ґрунтувалася на спільному прагненні до свободи, письменник проголосив у романах на українську тематику, вже вище згаданих: «На кресах», «На Красному Дворі», «Пан гетьман Мазепа» та «Золотобородий Емір». Його цікавили постулати демократизації суспільства та рівність прав усіх станів. Найважливішими постулатами позитивізму, які переважали у творчості Равіти-Гавронського, були «органічна праця» і її основний складник – «праця біля основ». Тематичний поділ на підставі цих концептів чітко проявляється в романах Гавронського на сучасну тематику: «Чужа кров» / «Obca krew» (органічна праця) та «З дому неволі» (праця біля основ).

У творчості письменника поняття «органічна праця» функціонувало в загальному значенні, зародки якого сформувалися ще близько 1848 року в таємних колах, які заперечували повстання. У той час збройна боротьба означала просоціальну орієнтацію, натомість економічна програма залишалася на другому плані. Після

¹ «Аби народ міг розвиватися, формуватися, працювати, слідувати в напрямку до цивілізації, це вимагало спокою... Спокій може дати лише згода з Росією. Це був остаточний висновок «Нашого майбутнього» (часопис)».

поразки повстання позитивісти прийняли гасло «органічної праці», доповнюючи його ліберально-міщанським змістом. Справу боротьби за незалежність відклали на дальший план, але не відмовилися від неї. Центральною проблемою роздумів Равіти було питання долі Польщі в аспекті наростаючих прагнень різних соціальних прошарків, зокрема селян. Восени 1901 р. Гавронський купив маєток Лозину, яка знаходилася поблизу Львова. Невелика відстань від міста дозволяла підтримувати зв'язки зі львівським культурним життям, певне відокремлення сприяло розвиткові нового напрямку письменницької діяльності автора.

Оселення в Лозині збіглося з його відходом від белетристики і практично повній відданості праці історика, яку в дев'яностих роках він поєднував з літературною працею. Писав: «*Dziesięcioletni pobyt w Łozinie należy do najwydatniejszych i najpracowitszych okresów mego życia*» [5, с. 96]¹. У цей час, Гавронський-історик опублікував двотомні монографії: у 1902–1903 рр. «1863 рік на Русі» («Rok 1863 na Rusi») та у 1906–1909 рр. «Богдан Хмельницький» («Bohdan Chmielnicki»). Письменник був свідомий необхідності розглядати інтереси всіх суспільних груп у Речі Посполитій. Проте вважав, що це повинно настати на шляху раціональних дій, які приведуть до змін еволюційних, а не революційних. Згідно з позитивістською концепцією, література повинна була приносити користь, тобто бути знаряддям передачі програми позитивістів. Це спричинило зростання прози як чинника, що формує суспільство, у той час як епічні жанри становлять краще знаряддя для вираження позитивістських ідей, ніж ліричні. «*W naszym wyjątkowym położeniu nie zadawaliśmy się w pisarzu artystą tylko, ale wymagamy od niego obrony pognębionych praw narodowych, społecznych i politycznych*», – писав Гавронський в листі до Елізи Ожешкової [5, с. 47]². Позитивісти розпочали нову епоху, метою якої було зацікавлення конкретними речами, вивченням того, що доступне для розуму, сприяє отриманню істинних знань, не обмежуючись критикою, а даючи певні позитивні характери,

¹ «Десятилітнє перебування в Лозині вважається за найбільш плідний та найбільш жвавий період мого життя».

² «У нашому унікальному положенні, ми не можемо задовольнитись лише письменницькими вміннями автора, він повинен бути оборонцем пригноблених національних, суспільних та політичних прав».

обставини та ситуації. Із цього приводу Яніна Кульчицька-Солоній писала: «Програма польських позитивістів складалася з багатьох компромісів. Позитивізм шукав шляхи між конспірацією, збройними повстаннями, відмовою від битв, інколи навіть народним самовбивством, шукав середній шлях між романтичною, ідеалістичною концепцією народу, що існує понад політичними межами позитивістських концепцій суспільства. Позитивізм шукав шлях між бажанням відносної стабільності і до удосконалення життя шляхом реформ і випробувань» [8, с. 174].

Восени 1913 р. Равіта-Гавронський з історика знову перекваліфіковується на белетриста. У цей час він пише «Оман Степовий» («Oman Stepowy»), який вийшов друком у 1914 році, а в 1913 р. написаний його найслабший роман «Хіо» («Chio»). Перші повоєнні роки були періодом «живої» письменницької діяльності Гавронського. У цей час з'являються романи «Король і цариця» («Król i carowa») – 1920 р., «Історія родини Животовських» («Dzieje rodziny Żywotowskich») – 1921–1922 рр., монографія «Українська козаччина в Речі Посполитій» («Kozaczyzna ukraińska w Rzeczpospolitej Polskiej») – 1922 р., та інші історичні праці.

Основний напрямок розвитку літератури в добу позитивізму йшов від трактування літератури як засобу агітації й популяризації визначених та вже готових програмних гасел – до розуміння її своєрідних можливостей й окремих цілей. Уже в 1850-х рр. роман вийшов на перший план доби позитивізму, оскільки на матеріалі роману найкраще можна представити знамена панівного в той час літературного напряму, а саме реалізму. У літературі доби позитивізму автори уникали міфічності. Мова позитивістів, які прагнули до якнайбільш правдивого зображення дійсності, замінила метафоричну емоційну мову романтиків. Данієла Подлавська та Івона Плученнік назвали цей стиль «стилізацією на алітературність» [9]. Передусім зображалося буденне життя, був відсутній міфічний елемент загадковості, проте це не означало заперечення міфу як такого, він перейняв дещо іншу форму. Міхал Кузяк писав із цього приводу: «Znamienne, że w pierwszej fazie pozytywizmu (tendencyjnej) większy nacisk położono na użyteczność literatury zaangażowanej w spełnianie doraźnych funkcji społecznych, natomiast druga faza epoki wiąże się głównie z zainteresowaniem problematyką poznawczą. Pisarze

poddają świat krytyce, stawiają dotyczące do pytania (służy temu realizm krytyczny i naturalizm)» [6, с. 241]¹.

Тогочасні письменники й прихильники реалізму закликали до вичерпного зображення дійсності, виявлення усіх прошарків суспільства та наближення художнього світу до звичайного життя. Письменник повинен був бути вченим із холодною об'єктивністю, без зайвого суб'єктивізму описувати ту чи іншу проблему. Влучно підкреслив Вінценти Квятковський: *«Różnica między stylem literackim a naukowym polega na tym, że styl naukowy nie może tolerować ani jednego zdania, które byłoby wprowadzone bez potrzeby kompozycyjnej»* [7, с. 28]². Попри все це, позитивісти не відкидали повністю міф, у їхній творчості з'явився так званий Ягеллонський міф, який знову дав полякам надію на визволення після поразки Січневого повстання. Влучно зауважила Марія Брацка: *«Міф у часи романтизму ставав метафоричною фігурою метафізичної правди, яка мала виявити первинні, незалежні від історичних змін елементи людського існування. Допомогала цьому світоглядна переорієнтація з раціоналізму на національно-язичницькі й християнські міфології»* [1, с. 239]. Поруч із правдоподібністю життя ілюзія реальності була другим постулатом тогочасного реалізму. Для письменників і критиків важливим було не лише правдиве зображення постатей та явищ, але й художнє зображення – багате, інтенсивне і виразне, далеке від фантазій чи пам'яті, які відносяться до об'єктивної реальності.

Ілюзії реальності письменники досягають завдяки деталізації оповіді, уповільнення її темпу і розбудові та повсякденній стилістиці діалогових партій. Також їй служить те, що твір не лише творить фікційну реальність, але й сам нею є. Проте виникла суперечність між директивною пізнавальною цінністю та ілюзії реальності. Що стосується

¹ «Характерно, що в першій фазі позитивізму (тенденційній), більший акцент зроблено на вживаність заангажованої літератури, на виконання негайних суспільних функцій, натомість, друга фаза епохи пов'язана, головним чином, із зацікавленнями пізнавальною проблематикою. Письменники піддають світ критиці, ставлять питання, які стосуються цієї проблематики (цьому служить критичний реалізм та натуралізм)».

² «Різниця між літературним та науковим стилем полягає у тому, що науковий стиль не може допустити жодного речення, яке б було введено без композиційної потреби».

Равіти-Гавронського, то домінування історичної тематики у його літературній та науковій творчості пов'язувалася з позитивістськими зацікавленнями історією держави, які ототожнювалися з діяльністю «історичних шкіл». У творчості Равіти можна знайти заклик до історичної концепції «краківської школи». Погляди письменника, головним чином, співпадають із поглядами представників краківської історичної прози, а саме їхнім пошуком причин занепаду Речі Посполитої. Гавронський розділяв погляди Юзефа Шуйського, який робив акцент на аутогенні чинники деструкції держави, які спричинили домінування можновладства при одночасному моральному послабленні шляхти. Равіта також погоджувався з оцінкою Міхала Бобжинського, який говорив про початок послаблення Речі Посполитої після смерті Стефана Баторія, коли, зокрема, магнати почали зловживати «золотою вольністю». Юзеф Шуйський говорив, що польське суспільство було найбільш морально здоровим в епоху панування П'ястів, поступово втрачаючи цноти внаслідок «одностороннього індивідуального розвитку».

Ці теорії підтверджуються романами Равіти «Від Познані до Києва скрізь Польща однакова» («Od Poznania do Kijowa wszędzie Polska jednakowa») і «На Красному дворі» («Na krasnym dworze»), де він показує події з часу перебування у Києві Болеслава Сміливого та Болеслава Хороброго, та де автор вбачає у XVIII ст. контрапункти до Середньовіччя. У свою чергу, в романах із часів повстання Костюшки – «Рацлавіце» і «Варшава» («Racławice», «Warszawa») – Равіта вдало робив акцент на потребі припинення тиску на не шляхетські верстви, а також показував співучасть селян у політично-військових діях держави. Подібні постулати висував один із головних представників «консервативної школи» Міхал Бобжинський. Варто також підкреслити, що краківських істориків із Гавронським поєднував погляд, що підкреслював потребу щоденної, важкої праці для зміцнення основ національного добробуту.

На погляди Равіти справили вплив також представники «варшавської школи», зокрема Тадеуш Корзон. Автор «Харцизів» («Charcyzy»), як і варшавські історики, акцентував роль загарбників у процесі деградації польської держави. Становище Равіти є синтезуюче у стосунку до науково-історичних «шкіл»: краківської, яка визнавала «власну вину поляків», та варшавської, яка вбачала головні причини поділів держави у дії зовнішніх чинників. Збіг у

поглядах Равіти та Корзона можна простежити в апофеозі Тадеуша Костюшки. Творець варшавської школи в науковій монографії «Костюшко. Біографія, взята з документів» («Kościuszko. Biografia z dokumentów wysnuta») прославляє головнокомандувача повстання. Подібну характеристику генерала містять романи Гавронського «Варшава» та «Рацлавіце». Натомість іншу думку, ніж Тадеуш Корзон, Равіта виражав стосовно польського просвітництва, зокрема діяльності Станіслава Августа. Думки варшавського історика про розсудливу, далекоглядну політику останнього монарха Польщі не отримали підтримки Гавронського, який висловив дуже критичну думку про короля Понятовського як політика й головнокомандувача держави (наприклад, у романах «Король і цариця» та «Варшава»).

Висновки. Дуалізм мислення Гавронського полягав у тому, що в ньому боролись єство історика та письменника; історична белетристика письменника є конфронтацією його науковим працям. Вона характеризується синкретизмом фабульних розв'язок. Його історичні повісті піднімають питання ролі козаччини або ж гайдамаччини в історії Речі Посполитої, концентруються навколо роздумів над відповідальністю шляхетського стану за регрес Польщі. Еклектичний стиль романів Гавронського найближчий до типу, який сформував Генрік Сенкевич. Гавронський у подібний до Сенкевича спосіб визначає зв'язок між фактографією та літературним вимислом у творі. Вигадані постаті беруть активну участь у розвитку історичного сюжету й нерідко в істотний спосіб впливають на його перебіг. Однак Равіта без порівняння меншою мірою використовує фабульні колізії, які динамізують події (поєдинки, погоні та ін.). Пропорції між правдоподібністю історії та творчим вимислом неоднакові у різних творах автора. Наприклад, у творі «Король і цариця» єдиним історичним фактом була зустріч Станіслава Понятовського з Катериною II в Каневі в 1787 році, решта зображених подій є белетристичною вигадкою. В інший спосіб представлено події у творах «Рацлавіце», «Варшава», де домінують історичні події та постаті (Костюшко, Гловацький, Кілінський, Ігельстром, Станіслав Август, Мадалінський та ін.). Автор зізнався в певній літературній містифікації, яка мала нагальну політичну мету: пробудження в середовищі польської інтелігенції прагнень до визволення.

Історична белетристика Равіти-Гавронського є еkleктикою кількох різновидів роману: Вальтера Скотта, Генрика Сенкевича, а також інших авторів тогочасної романістики XIX ст. і часом публіцистичного стилю. Насичення літератури позитивістської доби ідеологічним змістом було особливо помітним. Головна увага приділялась суб'єктивності. Однак важко було поєднати суб'єктивність та реалізм. Зміст роману ставав більш складним і багатозначним, так, що складно було його підвести до програмної теми. Ці явища у свідомості письменників і критиків викликали зміну акцентів з дидактичного апріоризму на емпіризм, говорячи мовою тогочасної теорії – з «суб'єктивності» на «дослідницький метод» і «предметність», тобто конструкцію літературної фікції з результатів старанного та, можливо, об'єктивного дослідження.

Таким чином, позитивісти не могли цілком відійти від міфологічного аспекту зображення історичних подій, тінь романтизму була присутня у творах цієї тематики. Внутрішня боротьба, яка відбувалася у свідомості письменників цього періоду, показує, наскільки важливим було передати історію, послуговуючись художнім вимислом. Поразка Січневого повстання, як і руйнування ідеалів романтиків, спричинилися до розвитку нової програми, яку позитивісти намагалися втілити в життя. Саме тому історія та міф стали невід'ємними елементами прози польських позитивістів, у тому числі Францішека Равіти-Гавронського.

Література

1. Брацка М. В. Міф у літературі українсько-польського помежів'я: властивості та функції. *Київські полоністичні студії*. Київ, 2013. Т. XXII. С. 238–243.
2. Butrym S. Nieświadome w myśleniu naukowym. *MYŚLENIE ARTYSTYCZNE I MYŚLENIE MITYCZNE 191 jako kategoria filozoficzna*, red. A. Motycka, W. Wrzosek, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN. Warszawa, 2000. S. 280–288.
3. Gawroński F. Dwie drogi: opowiadanie na tle pamiętnika osnute. Wyd. Nowa Reforma. Lwów. 1886. 179 s.
4. Gawroński F. Z domu niewoli, powieść współczesna w dwóch tomach. Kartka z naszego życia pod zaborami Rosji. Lwów, 1898. 252 s.
5. Koko Eugeniusz. Ludzie i czasy mego wieku: Wspomnienia, wypadki, zapiski 1892-1914. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego. Gdańsk, 2012. 265 s.
6. Kuziak Michał. Pozytywizm. *Ilustrowane dzieje literatury od Antyku do Współczesności*. Bielsko-Biała, 2003. 241 s.

7. Kwiatkowski Wincenty, metoda myślenia naukowego. *Studia theologica Varsaviensia* 1/1, 5-32/1963. S. 5–32.
8. Literatura Polska. Romantyzm. Pozytywizm Janina Kulczycka-Saloni, Maria Straszewska. Wydawnictwo Naukowe PWN. Literatura Polska t.II. Warszawa, 1990.
9. Plociennik Iwona, Podlaska Daniela. Słownik wiedzy o języku. Wydawnictwo Park. 2008.
10. Sapenko Roman. Myślenie artystyczne i myślenie naukowe. Rocznik lubuski. Tom 44, cz. 2. 2018. S.179–193.
11. Świątochowski Aleksander. My i Wy. "Przegląd Tygodniowy" 1871, nr 44.

Yanina Yakovenko. Dualism of the scientific and artistic thinking of Franciszek Rawita-Gawronski. Dualistic character of the scientific and artistic thinking of work of the Polish historian, writer of epoch of positivism and publicist Franciszek Rawita-Gawronski is analysed in the article. Dualism in works of XIX century and contradiction are investigated in the looks of author. Basic determinations of the artistic and scientific thinking are systematized, myth and prose of XIX century in work of Polish positivisms.

In aspiring to connection of the scientific and artistic thinking authors at times lost control

and the determined locations in works grew to the role of myth through piling up round them values mythical, if they were used by literature. Myth as means of transmission of the educated true have universal character and performs the duty to the thinking standard that allows to cognize reality. Thus

it was very important to save a scientific look to the problem.

Key words: artistic and scientific thinking, myth and mythology, positivism, dualism, Franciszek Rawita-Gawronski.

Яковенко Яніна Василівна – аспірантка кафедри полоністики Київського національного університету імені Тараса Шевченка; yanina.yakowenko@gmail.com

УДК 821.161.2(438) (082.21)

Віктор Яручик

Специфіка сучасної україномовної поезії в Польщі

У статті піднято проблему поетичного доробку україномовних письменників у Польщі. Автор намагається проаналізувати творчість митців Холмщини, Підляшшя та Лемківщини періоду кінця ХХ – початку ХХІ століття. Основна увага зосереджена на нових іменах в літературному процесі і